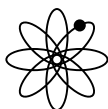

SEKS JA SOTSIAALMEEDIA

Katrin Tiidenberg
Emily van der Nagel

SEKS JA SOTSIAALMEEDIA

elav teadus

Originaali tiitel

Katrin Tiidenberg, Emily van der Nagel

Sex and Social Media

Copyright © 2020 Katrin Tiidenberg and Emily van der Nagel

This translation of Sex and Social Media by Katrin Tiidenberg; Emily van der Nagel is published under licence from **Emerald Publishing Limited** of Howard House, Wagon Lane, Bingley, West Yorkshire BD16 1WA, United Kingdom

Tõlkija Külliki Steinberg

Toimetaja Triin Olvet

Keeletoimetaja Katrin Ringo

Küljendaja Piia Maiste

Kujundaja Jan Garshnek

Tõlge eesti keelde © Külliki Steinberg ja kirjastus Argo, 2021

Kõik õigused kaitstud

Kaanefoto © Shutterstock

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9949-688-60-9

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

SISUKORD

EESSÕNA	7
SISSEJUHATUS	9
Miks me selle raamatu kirjutasime?.....	10
Mis on seks?.....	11
Mis on sotsiaalmeedia?.....	14
Sotsiaalmeedia kujundab sotsiaalsel elu	16
Seks ja sotsiaalmeedia.....	21
1 SEKSI JA SOTSIAALMEEDIA ÄREVUSEKOLMIK	27
Ärevusekolmik.....	28
Internet ja seks	34
Seks, sotsiaalmeedia ja moraalipaanika	36
Mida moraalipaanika teeb?.....	40
Sekstimine	42
Sekstimine ja häbi.....	49
Mida me siis tegelikult kardame?.....	53
2 SOTSIAALMEEDIAPLATVORMID SEKSI KIJUNDAJATENA	57
Platvormide käitumisreeglid: mis on lubatud ja mis liiast?....	60
Seksi modereerimine sotsiaalmeedias	64
Seksi lubavused sotsiaalmeedias	69
Seksi esiletoomise või peitmise algoritmid.....	73
Platvormid muutuste tuultes: Tumblri NSFW-keeld.....	77
Kuidas sotsiaalmeediaplatvormid seksi kujundavad	81
3 SEKSUAALPRAKTIKAD SOTSIAALMEEDIAS	85
Tarbimine, loomine ja suhtlus.....	86

Saada alastipilte.....	97
Riistapildid	105
Kuidas seksuaalseid sotsiaalmeediapraktikaid mõista	110
4 SEKS, IDENTITEEDID JA SOTSIAALMEEDIA	113
Identiteet on mitmetahuline ja kehaline	115
Seksuaalne identiteeditöö sotsiaalmeedias	118
Seksuaalse mina lahterdamine	120
Võim, toimimisvõime ja kontroll: seksuaalidentiteet sotsiaalmeedias	132
Seksuaalne mina sotsiaalmeedias	135
5 SEKS, KOGUKONNAD JA SUHTED	
SOTSIAALMEEDIAS.....	137
Mis siis ikkagi on kogukond?	141
Kas netikogukond on võimalik?	142
Kogukonnad sotsiaalmeedias	143
Pseudonüümsus ja turvaalad.....	146
Pelgupaik, poliitika ja heakskiit seksuaalses sotsiaalmeediakogukonnas.....	147
Seksuaalkogukond sotsiaalmeedias.....	159
KOKKUVÕTTEKS	163
TÄNUAVALDUSED	171
AUTORITEST.....	173
VIITED.....	174
LUGEMISSOOVITUSI	180
LISALUGEMIST TEEMADE JÄRGI	180
REGISTER	185

EESSÕNA

Eestikeelne „Seks ja sotsiaalmeedia“ on kompliment, privileeg ja samas ilmselt kõigile osapooltele ka omamoodi seiklus. Seda ei juhtu just iga päev, et Eesti autori inglise keeles kirjutatud raamatu tõlgib keegi kolmas autori emakeelde. Autor tahab siis ju oma suure hoole ja vaevaga sünnitatud lausete ja oma meelest originaalis ilusaks lihvitud keelekumeruste tõlkeid ja tõlgendusi võõristavalt pörnitseda. Kõhukoopasse tekkis muu hulgas õõnes tunne hetkel korea keelde tõlgitava teise raamatu teemal.

Valdavalt oli tegemist siiski lustliku ja arendava kogemusega. Kui tehnoloogiaterminid on varasemalt eestindatud, siis seksislängiga sai palju nalja. Vahepeal ei jätkunudki kahest peast, tuli sotsiaalmeedia kärgaju appi paluda. Nii säutsusin 2020. aasta novembris Twitteris, et kes küll oleks arvanud, et eesti keeles polegi head vastet sõnale „kinky“. Õnneks on Eesti väike, armas ja erakordne, teravaimad taibud on mõnikord kõigest hiirekliki kaugusel. Säutsu võimendas minu suureks rõõmuks kalambuurikuninganna ja poetess Keiti Vilms, pakkudes vas- teks „riivatu“. President Toomas Hendrik Ilves arvas, et „kiiksune“, ja meenutas, et 1990ndatel kasutati „kompleksivaba“. Ettevõtja ja turundaja Andrus Purde ütles talle omase kõrbekuiva teravmeelsusega, et sobiv tõlge on mõistagi „normaalne“. Eks ongi. Variante oli veel: „kõlvatustemaias“, „veidrustega“, „kiiksuga“, „nilbe“, „pisipervo“. Need jäid kõrvale, kuna trükimust ei taba igat nüanssi ja tähenduslikult võib

kõiki neid süüdistada teatavas halvustamises; normi- ja moraalipõhises hinnangus. Seda soovisin vältida. Lõpuks jäi „siivutu“, seegi sai oma jagu poolthääli, kuigi ehk on sellest ka midagi puudu. Keel on õnneks elav ja tuleviku tõlgendajaile valla.

Lisaks eestindustele eendusid lugedes ka mõned uuritavate tsitaadid. Teate ju küll seda väidet, et võõrkeeles on lihtsam nii ropendada kui kõlvatut magamistoajuttu ajada? Tundub, et see hinnang laieneb ka avameelselt seksist rääkivate informantide ütlustele. Nii mõnigi kord pani maakeelne versioon oma meelest igati vabameelse autori korraks punastama. Samas on asjadest otse ja keerutamata rääkimine meie kultuuripärand. Lisaks on sel oluline hariv ja avardav funktsioon. See aitab häbid, häbenemised, häbistamised ja hukkamõistud päevavalgele tuua ja kriitiliselt läbi analüüsida. Kas on häbi? Miks? Kas peaks olema? Kes sellest võidab, kui me häbeneme? Ja see on üks „Seks ja sotsiaalmeedia“ eesmärkidest.

„Seks on mõnna,“ kirjutas minu teismeeas skandaalses Põhjanaela lugejakirjas keegi Sanna, ja ongi, aga lisaks on see keeruline, poliitiline, kultuuriline, tehnoloogias vahendatud, kassitapuna keelde, meelde ja kehasse põimitud. Seks on huvitav. Sotsiaalmeedia on huvitav. Koos seda enam. Nagu me Emily van der Nageliga originaalversioonis nentisime: kui seks on loomulik osa inimeste igapäevaelust ja sotsiaalmeedia pretendeerib aina kesksamale rollile selle vormimisel ja vahendamisel, peaks seda soovivail täiskasvanuil olema õigus ja võimalus oma seksuaalsust ka sotsiaalmeedias väljendada.

Katrin Tiidenberg

30.06.2021

SISSEJUHATUS

Kord, kui olime selle raamatu kirjutamisega toimetamisjärgus, otsis Katrin Instagramile parasjagu alternatiivi, sest Facebooki sisuhalduse ja kogukonna modereerimise reeglid olid ta taas pahaseks ajanud. Katrinil on Instagramis privaatkonto, mida ta kasutab peamiselt argipiltide jagamiseks pere ja lähedaste sõpradega. Perealbum, teate ju küll. Privaatne album. Nõnda tippis ta Google'isse „parim privaatse fotoalbumi rakendus“ ning ... sai kohe aru, et Google'is ei tähenda privaatne fotoalbum sugugi seda, mida tema arvas seda tähendavat. Esimene otsingutulemus oli 2019. aasta uudislugu, milles võrreldi fotode ja videote peitmiseks, s.o privaatseks muutmiseks mõeldud nutirakendusi.

Milleks see vajalik on? Ülejäänud otsingutulemused tõid selgust. Teine linkis loo pealkirjaga „Salarakendused privaatsete seksikate piltide peitmiseks“ ja kolmas oli „6 salarakendust seksikate fotode peitmiseks“.

Oleme mõlemad aastaid uurinud, kuidas, miks ja kus inimesed oma seksikaid fotosid jagavad, kuid peame siiski mainimisväärseks, et seksikad pildid on muutunud nii arvestatavaks fotokategooriaks, et mahitada uute rakenduste või -funktsioonide välja töötamist, ning võtab enda alla terve Google'i otsingutulemuste esikülje. Näib, et alastifotodest on saanud igapäevaelu osa. Sellega mõneti vastuoluliselt on mitmed sõnumirakendused ja sotsiaalvõrgustike platvormid, kus seesuguseid alastipilte enamasti töödeldakse ja jagatakse, aga sisse viinud hulga muudatusi, mida ühendab püüd seksuaalsust tõrjuda. 2018. ja

2019. aastal uuendati mitmete sotsiaalmeediaplattformide (nt Facebook, Instagram, Tumblr) kogukonnareegleid ja teenusetingimusi, millega keelati seksuaalse sisuga kujutised, seksiteemaline jutt ning isegi postitused, milles esinevad teatud *emoji*'d koos kindlate sõnadega (näiteks baklažaani-*emoji* ja sõna *horny* – himur). Mõnel juhul eemaldati terve teenuste plokk (näitks *Personals* Craigslistist). Üheskoos stigmatiseerivad säärased muudatused seksuaalset sisu, seksuaalpraktikaid ning seksuaalsust laiemalt. Ränioru seksikäsitlus on niisiis üpris vastuoluline: alastipildid on normaalsed, aga samas kahjulikumad kui ülejäänud sisu? Mõelgem siinkohal sellele vägivalla, tigiduse, rassismi, vihakõne ja valeinformatsiooni hulgale, millega iga päev suuremal osal sotsiaalmeediaplattformidest kokku puutume. Miks on seksuaalsusega seotu sotsiaalmeediapattude hierarhias nii kõrgele asetatud? Kui lisame mõtteharjutusse inimeste elatud kogemused ja meediakajastuse, läheb pilt mõistagi veel kirjumaks.

MIKS ME SELLE RAAMATU KIRJUTASIME?

Seks on vaimustav, oluline ja mõnikord hirmus. Seks on tavaline elu osa. Paraku ei jõua sotsiaalmeediapõhiste seksuaalpraktikate mitmetahulisus ja ohtrus kuigi sageli argivestlustesse. Tehnoloogia, teguviiside, eelistuste ja arusaamade omavaheline põimitus veel vähem. Avaliku arvamuse kohaselt on seks sotsiaalmeedias ja sotsiaalmeediaga hälbiv, riskantne või omane vaid teismelistele, kes ju miskit paremat teha ei mõista. Poliitika, uudiste ja hariduse diskursuses levib jätkuvalt essentialistlik vaade inimseksuaalsusele, vähiklik arusaam internetist ning pikaaegne tendents stigmatiseerida kõike, mis jääb ilusast hetero- ja mononormatiivsest ideaalist* väljapoole. Paralleelselt levib aga meedia-

* Heteronormatiivsust võib defineerida kultuuriliste eelarvamuste ja normide kogumina, milles nähakse inimsuhteid mehe/naise, gei/hetero binaarsuste kaudu ning positioneeritakse heteroseksuaalsust, aga ka mehelikke mehi ja naiselikke naisi kui ainsaid väärtuslikke rolle ja olemisviise. Mononormatiivsus on sarnane eelarvamuste kogum, milles seksuaal- ja romantilisi suhteid kahe monogaamse partneri vahel vaadeldakse ainsa normaalse suhtevormina.

ja turundusdiskursus, mis reklaamib nutirakendusi ja digiteenuseid kui ainsaid kohti seksivõimaluste leidmiseks ja praktiseerimiseks. Viimaks väidavad mõned teadusuuringud, et seks sotsiaalmeedias ja sotsiaalmeediaga võimaldab inimestel eneseloomega tegeleda, oma minapildiga lustida, sõlmida sisukaid suhteid, enesega leppida ning kogukondi ehitada.

„Seks ja sotsiaalmeedia“ püüab selles padrikus teed leida ning pakuda uudishimulikule lugejale teaduspõhist, akadeemilist ja samas hõlpsasti jälgitavat arutelu seksi ja sotsiaalmeedia teemadel. Uurime, kuidas sotsiaalmeedia seksi kujundab, käsitleme levinud väärarusaamu sotsiaalmeediaseksist, selgitame, millal ja kus sotsiaalmeediaseks aset leiab ning mida üldse sotsiaalmeediaseksiks pidada. Väidame, et seksi ja sotsiaalmeedia mõistmine pole niivõrd „kes, kus ja mida“ küsimus – kuigi ka see on oluline –, vaid pigem heitlus normide, auditoriumite ja konteksti ümber. Seetõttu analüüsime seksi ja sotsiaalmeediat esmalt kultuurinormide, teiseks platvormi funktsioonide, -liidete ja -reeglite ning kolmandaks inimeste praktikate, suhete ja kogukondade kontekstis. Kõige selle juures on oluline meeles pidada, et seks (ja sotsiaalmeedia) on erinevast soost, rassist, seksuaalorientatsiooni, klassikuuluvuse ja kehalise võimekusega inimeste pärusmaa. Need inimesed kogevad mainitud norme ja platvormi erinevalt ning neile on erinevad praktikad ja suhted erineval määral vastuvõetavad, teostatavad ja ihaldusväärased.

Ent selleks, et sisukalt arutleda seksi üle sotsiaalmeedias ja sotsiaalmeediaga, peame kõigepealt mõisteid selgitama. Mida me selles raamatus silmas peame, kui kirjutame „seks“, ja mida siis, kui kirjutame „sotsiaalmeedia“?

MIS ON SEKS?

Kui küsisime oma sõpradelt – täiskasvanud inimestelt, kes on aastaid „seda“ teinud –, mis on seks, järgnes elevus ja peataolek. Kas seks tähendab vaid seksuaalakti või katab see seksuaalsusest ajendatud tegevust ja käitumisviise laiemalt? Ning mis läheb arvesse seksuaalaktina? Seksuaalvahekord, mis mõne sõnastiku järgi on seksiga sünonüümne, näib eeldavat penetratsiooni. Enamik meie sõpru arvas seksi hulka ka mittepenetreerivad aktid. Aga kui kaugele sellega minna? Kas seksuaalakti eelduseks on kaks koosolevat ja üksteist puudutavat keha? Puudutavat missugusest kohast? Kui intensiivselt? Millise tulemusega? Kas puudutamine läheb arvesse, kui kasutatakse mänguasju? Aga kaugjuhitavaid mänguasju? Ja masturbeerimine? Kui nõusolekut pole, kas tegu on ikka seksiga? Kas ajend loeb? Ja kuidas on naudinguga?

Olemasolevad teadusuuringud ei paku täiuslikku definitsiooni, milles oleks reastatud tingimused, mis on omased kõigile seksuaalaktidele ning ainult seksuaalaktidele (ja mitte näiteks arsti juures käimisele või etendusele). Küll aga toob see välja inimeste seksuaalsemantika paindlikkuse. Stephanie Sandersit ja June Reinishit (1999) peetakse esimeseks, kes uurisid, mida inimesed seksimise all mõtlevad. 1991. aastal Ameerika ülikoolitüdengeid küsitledes selgus, et peenis-vagiinas-vahekorra peeti pea ühehäälselt kindlasti seksiks (99,5%), arvamused lahkesid aga anal- ja oraalseksi osas (vastavalt 80% ja 40%). See oli nii juba enne Valge Maja seksiskandaali, mis nii mõnegi kommentaatori arvates mõtestas ümber seksuaalkäitumise määratlused ja seda puudutavad arusaamad. 1998. aastal väitis USA president Clinton, et ta „ei omanud seksuaalsuhteid“ talle oraalseksi pakkunud praktikant Monica Lewinskyga (CNN, 1998). Tõsiasi, et Clinton ise aktiivselt ei osalenud, oli presidendi jaoks oluline argument seksuaalsuhte eitamises. Seksuaalsemantika mitmetimõistetavuse teema sai selle skandaali tõttu populaarseks. Ühemõtteliselt seksi defineerimisest on aga hoopis huvitavamad need uuringud, milles analüüsitakse, kuidas inimeste seksi-

definiitsioonid on seotud nende seksuaalkäitumise ja minatunnetusega. Zoe Peterson ja Charlene Muehlenhard (2007) küsisid üliõpilastelt nende kogemust „peaaegu seksi“ ja „mitte päris seksiga“. Needki noored leidsid, et penetreeriv peenis-vagiinas-seks oli tõenäolisemalt seks ning oraalseks pigem mitte; samas ilmnes, et inimesed olid üsna tundlikud oma käitumise sildistamise eeldatavate tagajärgede suhtes. Teadlased töid kujukaid näiteid sellest, mida nad nimetasid inimeste motiveeritud määratlusteks – mitmeti mõistetavate seksuaalkogemuste seksiks pidamine või mittepidamine tulenevalt soovist vältida psühholoogilist kannatust, ohtu suhtele või lihtsalt mõjutada teistele jäetavat muljet.

Üks uuringu osalistest, kes määratles end heteroseksuaalse naisena ega soovinud seda määratlust muuta, ütles, et tema kogemus teise naisega, kes stimuleeris teda sõrmedega ja pakkus talle oraalseksi, ei olnud „päris seks“, sest mängus polnud peenist. Teine, usklik naine, määratles süütunde vältimiseks ning iseenda süütuna määratlemiseks põgusat ja orgasmita jäänud penetratsiooni „mitte päris seksina“. Süütuse kaotamine oli ka mõne noore mehe puhul põhjus, miks nad pidasid mitmetimõistetavat seksuaalkogemust kindlasti seksiks. Uuringus osalejad väitsid ka, et kui harrastada vaid anaalseksi, säilib süütus ja see ei kvalifitseeru seega päris seksiks. Need näited demonstreerivad, et see, mida inimesed seksina kogevad ja kirjeldavad, sõltub suuresti olukorrast. See oleneb käitumisest, partneritest, ajenditest, minatunnetusest, arusaamu kujundavatest normidest ja sildistamise kontekstist – kas seksuaalpartnereid palub loetleda uus partner või arst, kas neid peab üles lugema noor mees või noor naine?

Meil on siiski vaja mingitki kokkulepet, mida selles raamatus seksiks nimetada. Siinse käsitluse raames peetakse seksiks praktikaid, mida ajendab seksuaalne nauding. Need hõlmavad mentaalset, emotsionaalset ja kehalist tegevust, mille ajendiks on nauding. Sinna hulka on arvatud ka info otsimine, juhul kui see viib naudinguni, ning me

läheneme naudingule kontekstuaalselt – see võib, kuid ei pruugi päädida orgasmiga, kuna naudingut võib leida ka teiste rahuldamisest. Selline määratluse erisus on vajalik. On olemas ka mitte otseselt naudingust ajendatud seksuaalseid tegevusi, ja need jäävad sellest käsitlusest välja. Lapse eostamine, kui see väga ladusalt ei lähe, võib kasinalt rõõmu pakkuda. Ka rahalist kasu pakkuv seks ei pruugi alati nauditav olla. Seksuaalse rünnaku tulemusel toimuv vahekord või seksuaalne tegevus ei ole sageli ajendatud isegi mitte ründaja naudinguihast, vaid vägivallast, vihkamisest ja võimujanust. Tegelikult võib väita, et sellised aktid ei kvalifitseeru isegi seksiks, vaid lihtsalt vägivallaks. Ometi võivad kõik need penetratsiooniaktid kaasata mingil moel sotsiaalmeediat. Rasestuda püüdvad inimesed kasutavad teatud rakendusi, millel on sotsiaalvõrgustike funktsioon; on olemas viljatuse, raseduse ja emaduse kogukonnad; vägistamisohvrite tugigrupid ja -foorumid. Seksuaalteenuste osutajad otsivad potentsiaalseid kliente ja teevad neile taustauuringut sotsiaalmeedia peavoolu- ja niširakenduste ning platvormide abil. Leidub ka vaid sotsiaalmeediapõhiseid seksiteenuseid, mis seisnevad fotode ja videote postitamisest ning kaamerasessioonides. Et aga siinset arutlust ohjes hoida, oleme otsustanud keskenduda seksile kui seksuaalsetele praktikatele, mille peamine ajend on nauding.

Ometi pole see raamat pelgalt seksist. See raamat on seksist ja sotsiaalmeediast. Kuidas me defineerime sotsiaalmeediat? See on termin, mida igapäevakõnelustes sageli kasutatakse ja ometigi on kümnest linnakeskkonnas elavast inimesest üheksal selle olemuse kohta ilmselt oma arvamused.

MIS ON SOTSIAALMEEDIA?

Enamasti defineeritakse sotsiaalmeediat internetipõhise digitehnoloogia, mis võimaldab kasutajatel olla ühenduses, luua erinevat multimodaalset (tekstilist, pildilist ja video-) sisu ning suhelda erineval viisil